

Asia: VN/20785/2023

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024-2027 ja siihen liittyviksi laeiksi sekä lapsilisälain 7 §:n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Mielenterveyden keskusliitto kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esitykseen liittyen.

Esityksen mukaan eräitä etuuksia ja rahamääriä, jotka on sidottu kansaneläkeindeksiin tai elinkustannusindeksiin, ei tarkistettaisi siten kuin kansaneläkeindeksistä annetussa laissa säädetään tai elinkustannusindeksin muutosta vastaavasti vuosina 2024-2027. Esityksen mukaan indeksitarkistusta ei tehtäisi muun muassa sairausvakuutuslain mukaisten päivärahaetuuksien vähimmäismääriin, ammatillisessa kuntoutuksessa olevan kuntoutusrahan ja nuoren kuntoutusrahan vähimmäismääriin, työttömyysturvalain mukaiseen peruspäivärahaan ja työmarkkinatukeen sekä myös yleisen asumistuen ja eläkkeensaajan asumistuen rahamääriin. Lisäksi eläkkeensaajan asumistuesta annettua lakia muutettaisiin väliaikaisesti siten, että asumistuessa huomioon otettavien lämmitys-, vesi- ja kunnossapitokustannusten määriä, keskimääräisiä asumismenoja sekä asumismenojen enimmäismääriä ei tarkistettaisi vuosina 2024-2027. Esityksessä tuodaan esille, että näiden etuuksien ja rahamäärien taso säilyisi siten samana kuin vuonna 2023.

Suomen perustuslain 19 §: n mukaan: "Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Lailla taataan jokaiselle oikeus perustoimeentulon turvaan työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella". Sosten tuoreissa laskelmissa todetaan, että nämä hallituksen kaavailemat indeksijäädetykset ja tietyt sosiaaliturvaan tehtävät leikkaukset yhdessä lisäävät toimeentulotuen saajien määrää 47 000 ihmisen verran vuonna 2024 ja pienituloisten määrä kasvaa 40 000 henkilöllä. Näiden indeksikorotusten jäädetyksien lisäksi esimerkiksi työttömyysturvaan ja yleiseen asumistukeen on kohdistumassa leikkauksia ja suojaosa ja ansiotulovähennys ollaan poistamassa. Nämä muutokset heikentävät jo

heikommassa taloudellisessa asemassa olevien ihmisten arkea ja jättävät näillä etuuksilla elävät ihmiset taloudelliseen ahdinkoon.

Huomion arvoista on myös se, että Suomi on toistuvasti saanut moitteita Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitealta ja viimeisin ratkaisu on julkistettu 15.2.2023, jossa todetaan Suomen sosiaaliturvan tason olevan edelleen liian alhainen. Kantelua koskevassa ratkaisussa tarkasteltiin muun muassa vähimmäissairauspäivärahan, -vanhempainrahan, -kuntoutusrahan, työttömyysturvan peruspäivärahan, takuueläkkeen, työmarkkinatuen ja toimeentulotuen tasoa suhteessa suomalaisten keskituloon. Komitea totesi vähimmäisetuudet liian mataliksi kattaakseen tuensaajan perustarpeet Euroopan sosiaalisen peruskirjan edellyttämällä tavalla. Indeksijäädytykset vaikeuttavat perusturvaetuuksilla elävien ihmisten elämää inflaation keskellä entisestään.

Hallituksen esityksessä tuodaan esille, että eläkkeensaajan asumistuen määrä kiinnitetään siis vuoden 2023 tasolle ja eläkkeet jäävät näiden indeksijäädytysten ulkopuolelle. Tästä huolimatta, koska eläkkeensaajan asumistukeen ei tehdä indeksitarkistusta lämmitys-, vesi- ja kunnossapitokustannusten sekä asumismenojen enimmäismääriin liittyen, vaikeuttaa se eläkkeensaajan asumistukea saavien ihmisten toimeentuloa, koska elinkustannusten nouseminen ei ole päättymässä.

Lisäksi hallitusohjelmaan sisältyy linjaus lääkkeiden arvonlisäveron korottamisesta ja lääkeostojen vuosiomavastuun tarkistamisesta taas väliaikaisen jäädytyksen jälkeen. Nämä muutokset yhdistettynä indeksikorotusten jäädyttämiseen ja muihin sosiaaliturvan leikkauksiin vaikuttavat varsinkin pitkäaikaissairaiden ihmisten elämään. Mielenterveysongelmia kokeneiden ihmisten näkökulmasta monen taloudellinen ahdinko tulee syventymään entisestään. Perusturvaetuuksilla elävät ja pienituloiset ihmiset, joilla on jokin pitkäaikaissairaus tai sairauksia, joutuvat jo nyt priorisoimaan ostavatko käytettävissä olevilla varoillaan ruokaa vai lääkkeitä ja sosiaaliturvan heikentymisen jälkeen ongelmat syvenevät entisestään. Indeksikorotusten jäädyttämisen lisäksi sosiaaliturvaan kaavailut muutokset kumuloituvat ja vaikuttavat negatiivisesti erityisen haavoittuvassa asemassa eläviin, jotka ovat pitkäaikaisesti perusturvaetuuksien varassa.

Lisäksi kuntoutusrahaetuuksia on hallitusohjelman mukaan tarkoitus uudistaa siten, että nuoren kuntoutusrahan ja ammatillisessa kuntoutuksessa olevan kuntoutusrahan vähimmäismäärä lasketaan kuntoutusrahan vähimmäismäärän tasolle. Kuntoutusrahan määrä lasketaan ammatillisen kuntoutuksen ajalta samalle tasolle kuin kuntoutujalle myönnettävä sairausvakuutuslain mukainen sairauspäiväraha. Kelan syyskuun 2023 tiedotteessa tuodaan esille, että muutos merkitsee noin 13 prosentin leikkausta nuoren kuntoutusrahan ja ammatillisen kuntoutuksen aikaiseen kuntoutusrahan.

Sosiaaliturvan heikentäminen ja taloudelliset vaikeudet tulevat myös heijastumaan ihmisten jaksamiseen arjessa ja perhe-elämässä. Hallituksen esityksessä (s.29) todetaan pienituloisten määrän kasvavan 42600 henkilöllä ja esityksessä arvioidaan myös tämän lapsivaikutuksia (s.29-30).

Indeksikorotusten tekemättä jättäminen laskee etuuksien reaalitasoa perheissä, joissa on useampia jäädytyksen piiriin kuuluvia etuuksia. Erityisesti tämä vaikuttaa sellaisten lapsiperheiden taloudelliseen tilanteeseen, joihin lapsilisiin suunnitellut korotukset eivät kohdistu. Taloudellisen tilanteen heikentymisellä voi olla merkittäviä vaikutuksia yksilöiden ja perheiden osallisuuteen yhteiskunnassa lisäten entisestään polarisaatiota ja eriarvoisuutta. Perheiden köyhyys vaikuttaa lasten osallistumismahdollisuuksiin ja asettaa heidät eriarvoiseen asemaan suhteessa ikätovereihin. Hallituksen esityksessä todetaan lapsiperheköyhyyden lisääntyvän suunniteltujen leikkausten seurauksena, mutta ratkaisuna tähän on esitetty vanhempien työllisyyden tukemiseen tähtääviä toimia. Pitkään mielenterveyden haasteita kokeneilla ilmenee usein samanaikaisesti pitkäaikaisia työ- ja opiskelukyvyn ongelmia, jotka estävät nopean työelämään siirtymisen ja tämä usein edellyttää ammatillisen kuntoutuksen toimenpiteitä.

OECD:n -raportissa (2018) tuodaan esille, että köyhyyden ja heikentyneen mielenterveyden yhteys on Suomessa ilmeinen. Lisääntyvät rahavaikkeudet lisäävät entisestään ihmisten henkistä pahoinvointia ja lisäävät erilaisten palveluiden tarvetta kuten mielenterveyspalveluita. Taloudellinen epävarmuus vaikuttaa heikentävästi myös kuntoutumiseen ja toipumiseen. Mielenterveysongelmia kokeneiden ihmisten näkökulmasta liiton sosiaaliturvaneuvonnassa on tullut esille ihmisten kokemuksia siitä, että jos joutuu murehtimaan, miten taloudellisesti tulee pärjäämään, moni kokee ettei kuntoutumiseen ja toipumiseen pysty keskittymään, kun voimavarat menevät taloudellisten asioiden selvittelyyn.

Hallituksen esitys indeksikorotusten jäädyttämisestä yhdistettynä muihin sosiaaliturvaa koskeviin lakiesityksiin on lyhytnäköinen, eikä kyseisten ehdotusten lisäksi mitään vaihtoehtoisia toteutustapoja ole esitetty. Esityksessä (s.10) tuodaan esille, että lait olisivat voimassa vuoteen 2027 saakka, mutta kuitenkin siten, että mikäli kansaneläkeindeksin pisteluku on jonain lakien voimassaolovuotena vähintään 2009, lakia sovellettaisiin vain sen vuoden loppuun. Esityksessä nostetaan esille, että käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että etuuksien ja rahamäärien tarkistusten tekemättä jättämisen vaikutus etuuksien ja rahamäärien reaaliseen tasoon olisi enintään 10,2 %. Toteutettavaa indeksitarkistusten jäädytystä ei kuitenkaan ole tarkoitus kompensoida myöhemmin vaan muutos on tarkoitettu pysyväksi. Tästä syystä esitykseen sisältyvien etuuksien ja rahamäärien taso on myöhemmin, ennen normaaliin indeksitarkistusmenettelyyn palaamista vahvistettava kyseisissä etuuslaeissa. Näkemyksemme mukaan ehdotettu marginaali on liian korkea esitystä koskevien etuuksien varassa elävien ihmisten toimeentulon kannalta. Eikä myöskään indeksikorotusten jälkikäteinen tarkastelu turvaa oikea-aikaisesti näiden ihmisten riittävää toimeentulon tasoa.

Indeksikorotusten jäädytyksen esitetty aikaväli (v.2024-2027) on pitkä ja esityksen perusteella on haasteellista arvioida sen todellisia vaikutuksia yksilöiden elämään. Kelan arvion mukaan suurin osa etuuden saajista saa yhtä tai kahta etuutta, mutta erityisessä riskiasemassa ovat kahta tai useampaa etuutta saavat. Tällöin vaikutukset kertautuvat, kun muutokset kohdistuvat useampaan etuuteen. Suunnitteilla olevat muutokset tulevat lisäämään toimeentulotuen osuutta kokonaistuloista ja siten siirtämään yksilöitä ja perheitä viimesijaisen etuuden piiriin pitkäaikaisesti.

Hallituksen esityksen yhteydessä ei ole tarpeellisessa laajuudessa esitetty eri lakiesitysten ristikkäisvaikutuksia. Esityksessä (s.10) mainitaan, että sosiaali- ja terveysministeriö valmistelee eri muutosten yhteisvaikutuksista kotitalouksiin erillismuistion, joka toimitetaan eduskunnalle hallituksen esitysten yhteydessä. Nämä arviot yhteisvaikutuksista olisi ollut tarpeen sisällyttää jo esitysluonnokseen lausunnotekoa varten. Eri lakiesitysten yhteisvaikutukset on selvitettävä varsinkin haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten näkökulmasta, joiden elämää koskettavat monet näistä leikkauksista ja jäädytyksistä.

Lähteet:

1) Suomen perustuslaki 731/1999

2) Suomen sosiaali ja terveys ry 2023: SOSTEn laskelmat: Näin sosiaaliturvan kumuloituvat leikkaukset vaikuttavat käteen jääviin tuloihin – köyhyys lisääntyy.

<https://www.soste.fi/uutiset/sosten-laskelmat-nain-sosiaaliturvan-kumuloituvat-leikkaukset-vaikuttavat-kateen-jaaviin-tuloihin-koyhyys-lisaantyy/>. Viitattu:23.9.2023.

3) Valtioneuvosto 2023: Sosiaalisten oikeuksien komitealta ratkaisu Suomen sosiaaliturvan tasosta. Tiedote. <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/sosiaalisten-oikeuksien-komitealta-ratkaisu-suomen-sosiaaliturvan-tasosta>. Viitattu: 23.9.2023.

4) Kela 2023: Sosiaaliturvaan on tulossa monia muutoksia vuodelle 2024.

<https://www.kela.fi/ajankohtaista/5681255/sosiaaliturvaan-on-tulossa-monia-muutoksia-vuodelle-2024>. Viitattu: 23.9.2023

5) Organisation for Economic Co-operation and Development 2018: Health at a Glance: Europe 2018.

[https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/health-at-a-glance-europe-2018_health_glance_eur-2018-en?fbclid=IwAR1X-](https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/health-at-a-glance-europe-2018_health_glance_eur-2018-en?fbclid=IwAR1X-m9tHsgq4PMvgnzzH6INkI1G9FKKBmRB3IXvvcP8ypJ1QG4JAn0WFs#page26)

[m9tHsgq4PMvgnzzH6INkI1G9FKKBmRB3IXvvcP8ypJ1QG4JAn0WFs#page26](https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/health-at-a-glance-europe-2018_health_glance_eur-2018-en?fbclid=IwAR1X-m9tHsgq4PMvgnzzH6INkI1G9FKKBmRB3IXvvcP8ypJ1QG4JAn0WFs#page26).

Viitattu:23.9.2023.

Mettälä Riikka
Mielenterveyden keskusliitto ry - Reetta Syrjäkari